



АДЦ «Меморіал» Брюссель



*Kharkiv Human Rights
Protection
Group*

Харківська правозахисна група

Інформація

Для проєкту Зауваження загального порядку №2 Комітету ООН з насильницьких зникнень на тему “Жінки, дівчата та насильницькі зникнення”

15 липня 2025 року

Автори підготували цей матеріал на підставі свого досвіду документування та аналізу воєнних злочинів Росії, скоєних проти України в ході агресивної війни, починаючи з 2014 року й досі.

Харківська правозахисна група – провідна українська правозахисна організація, яка збирає та аналізує бази даних про людей, які постраждали від воєнних злочинів російської армії. У розпорядженні організації є опис десятків тисяч кейсів, значна частина яких може бути кваліфікована як насильницькі зникнення. У ряді випадків долі жертв стали відомими, тож насильницьке зникнення мало тимчасові рамки; в інших випадках жертви вважаються безвісти зниклими, оскільки про них немає жодної інформації. Бази даних ХПГ містять інформацію про насильницькі зникнення жінок та дітей, у тому числі дівчаток.

Антидискримінаційний центр “Меморіал” – Брюссель – правозахисна організація, що спеціалізується на проблемах прав вразливих груп у регіоні Східної Європи та Центральної Азії (етнічних меншин, корінних народів, ЛГБТІ+, мігрантів, осіб без громадянства, дітей у вразливому становищі, з дітьми, з особливим фокусом на права жінок та дівчат). Від початку військової агресії Росії проти України АДЦ “Меморіал” здійснював моніторинг становища вразливих груп, що постраждали від війни (див. доповіді ["Рома і війна"](#) (2015); ["Рома з України: рік війни і біженства"](#) (2023); ["Рік моніторингу становища меншин та мігрантів"](#) (2023); ["Порушення прав ЛГБТІ+ в Криму і на Донбасі: проблема гомофобії на територіях, непідконтрольних Україні"](#) (2017) та інші).

Загальні зауваження

Згідно з повідомленням Уповноваженого Верховної Ради з прав людини Дмитра Лубінця (1 травня 2025 року, подання Щорічної доповіді), понад 16 000 українських цивільних осіб вважаються зниклими безвісти; про близько 1 800 з них відомо, що вони незаконно позбавлені волі в Росії. На момент написання цього матеріалу відомо про близько 80 українських жінок, які перебувають у СІЗО в Росії та на окупованих територіях України; у 20 із них є неповнолітні діти, 5 із них – багатодітні. Відомо, що до судів Росії передано 28 справ жінок – громадян України (перелік веде правозахисний центр “Меморіал”). У базі даних проекту Т4Р (“Трибунал для Путіна”) є інформація про понад 350 українських жінок – жертв насильницьких зникнень; з не менше 25 – неповнолітні; принаймні одна – з тяжкою інвалідністю.

На територіях, окупованих Росією, відбулася нормалізація практики короткострокових та довгострокових насильницьких зникнень — довільних затримань без процесуального оформлення. Представники органів влади відмовляються визнати факт утримання під вартою, приховують інформацію про місцез перебування осіб, позбавлених волі. Від моменту зникнення жертв до появи інформації про їхнє утримання у місці несвободи або висунення звинувачення може пройти як кілька днів, так і кілька років. Весь цей час жертви перебувають у зоні ризику неналежного поводження або застосування недозволених насильницьких методів, їх утримують, серед іншого, в неофіційних місцях ув'язнення.

Ганну Є. викрали у грудні 2022 року в Херсоні та протягом двох років тримали у СІЗО-2 Сімферополя у повній ізоляції – без жодного зв'язку з родичами та без доступу адвоката. У жовтні 2024 року кримська ФСБ заявила, що Ганна Є. була затримана за підозрою у шпигунстві.

Специфічними ризиками для жінок і дівчат у ситуації насильницьких зникнень під час війни слід вважати втрату репродуктивних можливостей у майбутньому внаслідок тортур та нелюдських умов утримання у місцях несвободи; проблеми жіночого здоров'я та фізіології в ув'язненні (відсутність засобів гігієни, вагітність, пологи, аборти та ін.); ризик сексуалізованого насильства, експлуатації; різні ризики під час фільтрації. Гостро постає проблема повернення викрадених дітей (в т.ч. дівчаток) в умовах приховування викрадачами інформації, зміни особистих даних дітей, їхньої індоктринації та зміни ідентичності. Окремим методом тиску на жінок стали погрози вилучити їхніх дітей та відвезти до дитячих будинків у Росії.

Об'єднавши свій досвід документування та аналізу, ХПГ та АДЦ “Меморіал” вважають важливим взяти до уваги у майбутньому Зауваженні загального порядку №2 деякі категорії жертв насильницьких зникнень, ситуації особливого ризику та їхню особливу вразливість. Приклади, наведені в цій доповіді, взяті з баз даних, які має ХПГ, а також з відкритих джерел. Імена жертв вказуються повністю, якщо їхній кейс широко висвітлювався у ЗМІ та мав великий резонанс.

Жінки та дівчата, що належать до традиційних етнічних та/або релігійних громад (рома, мусульманки):

Викрадення таких жінок і дівчаток і навіть сам факт перебування поза громадою, тим більше в агресивному оточенні (серед агресорів, у місцях несвободи), неможливість жити традиційним життям, відправляти звичні та обов'язкові для громади релігійні практики (у тому числі ті, що стосуються гігієни, харчових заборон тощо) стають для них ситуацією особливого ризику. Якщо такі жінки/дівчата зазнають сексуалізованого насильства, то через традиційні та/або релігійні настанови вони можуть вважати це страшною ганьбою, що може призвести до проблем психічного здоров'я, у тому числі до суїцидів.

Жінки, які вижили після насильницьких зникнень, можуть піддаватися дискримінації всередині їхніх громад, оскільки перебування серед сторонніх чоловіків або просто в іншому оточенні, підозри або відомі факти сексуалізованого насильства проти цих жінок, можуть сприйматися як "опоганення" жінок, свідчення їхньої аморальної поведінки, ганьба, що сталася з їхньої вини. Дискримінації можуть зазнавати члени сім'ї таких жінок, у тому числі діти,

народжені внаслідок насильства. Можна презюмувати особливий ризик “убивств честі”, інфантициду, репродуктивного насильства (насильницькі аборти, гінекологічні операції).

Військовослужбовиці; жінки, асоційовані з військовими:

У контексті російсько-української війни специфіка насильницьких зникнень військовослужбовиць полягає в тому, що, будучи фактично взятими в полон, вони не набувають статусу військовополонених, перебувають у місцях несвободи у стані інкомунікадо, не мають шансів на обмін військовополонених. Особливо це стосується жінок, які виконують гуманітарні та цивільні функції у складі армії (медична допомога, приготування їжі, діловодство тощо), а також жінок – цивільних осіб, які мають родинні зв'язки з військовими.

Одна з причин викрадення жінок будь-якого віку — служба їхніх близьких родичів (чоловіків, синів) у силових органах України. Нерідко через тривалий час після викрадення (від кількох місяців до кількох років) таких жінок виявляють у російських СІЗО, де їм за результатами слідства висувають обвинувачення у співпраці з іноземною державою, шпигунстві, держзраді.

Від експертів і жертв насильницьких зникнень цієї категорії, що вижили, відомо, що в місцях несвободи військовослужбовиці та жінки, асоційовані з військовослужбовцями, страждають від особливої жорстокості та свавілля охоронців, слідчих та співробітників спецслужб.

Ольга Ч., мати військовослужбовця ЗСУ, була викрадена у травні 2023 року. На допитах її жорстоко кували, все тіло було у гематомах та опіках. Через тортури у неї відкрилася кровотеча, яка не припинялася кілька місяців. Понад рік рідні не знали нічого про місцеперебування Ольги; кримінальну справу порушили лише у серпні 2024 року. 12 грудня 2024 року за ст. 276 КК РФ ("Шпигунство") Ольга Ч. Була засуджена до 13 років колонії.

52-річна мешканка Ізюма Алла, мати офіцера СБУ, була викрадена разом із чоловіком з дому 1 липня 2022 року під час окупації Ізюма. Їх утримували 10 днів у сараї, де її чоловіка били, а до Алли застосовували сексуалізоване насильство, щоб добитися відомостей про сина.

Задokumentовано випадки насильницьких зникнень, коли від жертв – цивільних осіб – вимагали інформації про українську армію, місцеперебування українських військових частин тощо.

У березні 2022 року 15-річні дівчата Ліза та Настя були викрадені посеред вулиці у Снігурівці Миколаївської області під час окупації. Їх відвезли до підвалу елеватора, вимагали від них інформації про те, де розташовуються українські військові, при цьому погрожували відрізати пальці, якщо вони мовчатимуть. На 4-й день ув'язнення без води та їжі дівчата змогли виламати двері та втекти.

Дівчата/жінки, викрадені через їхній гендер:

Вивезення українських дітей до Росії – широко відомий і добре документований воєнний злочин, який став приводом для ордеру МКС проти президента РФ Путіна та дитячого омбудсмена Львової-Белової. Діти, особливо молодшого віку, які не мають жодної можливості протистояти викраденню, виявляються насильницьки зниклими: їхнє місцеперебування невідоме українській стороні, їх переміщують у далекі регіони Росії, передають до інституцій, у разі усиновлення в російські прийомні сім'ї їм змінюють особисті дані (ім'я, дату та місце народження). У низці випадків є підстави вважати, що викрадених дітей усиновлюють за гендерною перевагою. Так, перший задokumentований випадок усиновлення (а не тимчасової опіки) викраденої дитини – це дівчинка, яку в дочерив високопоставлений російський чиновник.

Депутат та лідер політичної партії 70-річний Сергій Миронов та його дружина у 2022 році усиновили 10-місячну дівчинку з Херсонської області. Спочатку дружина Миронова у Херсонському будинку дитини обрала двох дітей – цю дівчинку та 2-

річного хлопчика. Користуючись адміністративним ресурсом, вона вивезла їх до Москви. Однак усиновлена була лише дівчинка, в документах якої змінили ім'я, по батькові, прізвище та місце народження. Про долю хлопчика відомо лише те, що нове свідоцтво про народження він отримав через рік після переїзду до Московської області. Імовірно, бажане усиновлення саме дівчинки може бути пов'язане з гендером.

У ситуації війни високий ризик втягування жінок і дівчат у трафік, сексуальну експлуатацію, у тому числі військовими, які користуються своєю владою на окупованих територіях.

Однією із постраждалих від торгівлі людьми стала держслужбовиця з міста Кам'янка-Дніпровська Запорізької області Олена Ягупова. Вона була викрадена з дому як дружина військового ЗСУ 6 жовтня 2022 року. Далі її незаконно утримували у місцевому відділенні "поліції", а потім перевезли до ізолятора тимчасового тримання у селі Велика Білозерка. 18 січня 2023 року її та інших жертв викрадення вивезли до Василівки, де зачитали вирок про "депортацію" і на камеру зняли, як вони йдуть у бік України. Однак виявилось, що це лише постановка, і всіх полонених передали російському командирі інженерних військ, який керував розвитком другої лінії оборони на запорізькому напрямку. Бранці опинилися в трудовому рабстві: чоловіки рили окопи, а жінок експлуатували на підсобних роботах і піддавали тортурам та сексуалізованому насильству. Олена Ягупова протягом двох місяців незаконного утримання та експлуатації зазнавала тортур, звалтування та психологічного тиску. Після того, що вона пережила, у неї діагностували черепно-мозкову травму потиличної частини голови, травми кульшового та плечового суглобів, посттравматичний стресовий розлад.

ЛБТІ

При тому, що ризик будь-якого роду насильства, у тому числі сексуалізованого, дуже високий для жінок – жертв насильницьких зникнень, у разі їхньої приналежності до ЛБТІ він підвищується ще більше. Окремо слід вказати на проблеми утримання трансперсон у місцях несвободи, де вони можуть опинитися в одній камері з людьми іншого гендеру та зазнати психологічного, фізичного та сексуалізованого насильства.

Журналістки, жінки, помітні через виступи у ЗМІ та соцмережах

В умовах війни специфічний ризик для цієї категорії жінок – криміналізація журналістської роботи та поширення інформації, звинувачення у шпигунстві та інших злочинах.

Широко відомим став кейс Вікторії Рощиною, української журналістки, яка була затримана влітку 2023 року російськими військовими, коли вона збирала інформацію на окупованій Росією території Запорізької області. Дев'ять місяців про неї нічого не було відомо; у травні 2024 року Міноборони Росії підтвердило її затримання, без зазначення, у чому її підозрюють чи звинувачують. У місцях несвободи, зокрема, у СІЗО-2 Таганрога, Рощина зазнавала тортур. Вона була у списках на обмін, проте у вересні 2024 року померла в СІЗО (за ствердженням російської влади при етапуванні з Таганрога до Москви). Її тіло повернули в Україну без низки органів, що ускладнює визначення причин смерті. Є підстави вважати, що її було вбито.

Окрім Вікторії Рощиною, щонайменше 8 журналісток стали жертвами насильницьких зникнень. Деякі з них зникали на кілька днів і потім були відпущені (кримськотатарські журналістки Едіє Муслімова та Лутфіє Зудієва); про долю деяких стало відомо (Ірина Данилович та Ірина Горобцова були під судом, їм винесено вирoki; Анастасії Глухівській та Яні Суворовій були висунуті звинувачення, але їхнє місцеперебування на момент подання цієї доповіді невідоме; про долю журналісток Ірини Левченко (зникла 6 травня 2023 року), Жанни Кисельової (викрали 27 червня 2024 року) нічого невідомо).

Жінки/дівчата з інвалідністю та проблемами зі здоров'ям

Особливі ризики в ситуації насильницького зникнення мають жінки та дівчатка, які мають проблеми зі здоров'ям (поранення, хвороби, інвалідність). У контексті російсько-української війни це стосується, зокрема, вивезення на територію Росії лікарень, інтернатів, будинків для людей похилого віку та ін. установ.

Анжела Н., 1980 р.н., мешканка Мелітополя, була викрадена, страждає на рідкісне хронічне захворювання — синдром Рейно, їй дворічному синові потрібна операція. Про її викрадення стало відомо із судової хроніки; 27 січня 2024 року їй було засуджено до реального строку позбавлення волі за ч.2 ст.280 КК РФ ("Публічні заклики до здійснення екстремістської діяльності") та ч.2 ст.205.2 КК РФ (виправдання тероризму в Інтернеті).

Ірина К., 1971 р.н. з Запорізької області викрадена в жовтні 2023 року. Близько 20 днів була в режимі *incommunicado*; про її викрадення стало відомо лише коли розпочався судовий процес. Ірина страждає на хворобу Паркінсона, її стан погіршується, оскільки в СІЗО вона не отримує необхідної медичної допомоги. На суді було помітно, що вона має неконтрольовані рухи рук, вона скаржилася, що не може спати.

Викрадені жінки, які перебувають у місцях несвободи: системна проблема катувань, сексуалізованого насильства та знущань

Задокументовані ХПГ та відомі з інших джерел кейси жінок, які стали жертвами насильницьких зникнень та перебували в місцях несвободи, свідчать про те, що до викрадених та ув'язнених українських жінок масово, повсюдно та системно застосовуються жорстокі тортури, знущання, сексуалізоване насильство. На відміну від узвичаєної у звичайних в'язницях та колоніях практики, де огляд ув'язнених жінок та інші регламентовані дії проводять охоронниці-жінки, українських жінок доглядають чоловіки, при цьому змушують роздягатися догола, ходити голими, із зав'язаними очима. Масово застосовуються тортури та знущання з виразно сексуалізованою складовою (наприклад, жінок змушують сідати на пляшку, заганняючи її у статеві органи).

Ці форми тортур та жорстокого поводження застосовуються до викрадених українських жінок масово у найрізноманітніших місцях несвободи (в'язницях, колоніях, слідчих ізоляторах, підвалах, у тому числі у процесі фільтрації). Є всі підстави вважати, що таке поводження з викраденими та ув'язненими жінками санкціоноване владою РФ і має на меті зломити опір і деморалізувати не лише самих жінок та їхніх родичів, які страждають від того, що насильницьке зникнення безпосередньо торкнулося їхніх сімей, а й українське суспільство загалом.

З 24 лютого 2022 року моніторингова група ООН зафіксувала 484 випадки сексуалізованого насильства, пов'язаного з конфліктом, скоєного представниками російської держави проти цивільних осіб та полонених військових, з них 119 постраждалих жінок та 13 дівчаток. Це групові зґвалтування, спроби зґвалтування, операції, що калічать на статевих органах, примус до оголення, побиття або застосування електричного струму до геніталій, а також загрози зґвалтування ([Report on the Human Rights Situation in Ukraine, 1 December 2024 – 31 May 2025](#)).

Наталія Власова, мати 9-річної дівчинки. У 2019 році дорогою до Донецька її затримали на КПП. Про її місцеперебування стало відомо під час судового процесу у червні 2024 року. Як розповідала Наталія в суді, їй чотири місяці катували у донецькій в'язниці "Ізоляція": вона піддавалася груповим зґвалтуванням до 15 осіб, їй пилили зуби напилком, їй били, обливали водою, катували електричним струмом, замикали на ніч, стоячи в "скляниці" (вузькому приміщенні). Військовий суд засудив її до 18 років колонії за статтю "тероризм".

З лютого 2022 року УВКПЛ задокументувало смерть 32 українських цивільних осіб (з них 7 жінок) внаслідок тортур, неадекватної медичної допомоги або нелюдських умов утримання в офіційних та неофіційних місцях утримання під вартою на окупованій території та в Російській Федерації.

Серед рекомендацій:

- Підтримка (психологічна, соціальна, медична та ін.) жінок – жертв насильницьких зникнень, що вижили, і жінок, які шукають своїх викрадених родичів.
- Взаємодія держорганів з НУО, які шукають викрадених жінок/дівчаток
- Ведення дезагрегованої статистики випадків насильницьких зникнень із включенням гендерних аспектів та врахуванням різних категорій жінок (етнічна приналежність, афіліація з військовими, професійна діяльність (журналістки, правозахисниці, активістки, держслужбовиці, вчительки)
- Включення в моніторинг та розслідування випадків насильницьких зникнень усіх можливих місць несвободи, як інституційних, так і спонтанно створених агресорами під час збройного конфлікту/війни.